पुष्परत्नानामधिकारो वज्रपूर्वाणीम । रत्नानि वज्राद्यैः त्वाद् दधीचितोऽन्ये वदन्ति जातानि । केचिद्भुवः स्वभावाद् वैचित्र्यं प्राहुरपलानाम् । वज्रेन्द्रनील-मरकतकर्केतनपद्मरागगरुधिराख्याः । वैदूर्य्यपुलकवि-मलकरराजमणिस्फटिकमणिकान्ताः । सौगन्धिकगोमेद-कमहानीलपुष्परागाख्याः । ब्रह्ममणिज्योतीरसमस्य-कसक्ता प्रवालानि" । [शब्दर० ।

रत्नकन्दल पु० रत्नेषु कन्दल इव रक्तत्वात् । प्रवाले

रत्नकूट पु० रत्नमयः कूटः शृङ्गमस्य । पर्वतभेदे शब्दर० ।

रत्नगर्भ पु० रत्नयुक्तं गर्भं मध्यं यस्य बा० त० । १समुद्रे राजनि० २कुबेरे च त्रिका० । ३पृथिव्यां स्त्री हेमच० ४सतपुत्रायां नार्यां च स्त्री ।

रत्नद्वीप पुंन० । रत्नमयो द्वीपः । तन्त्रोक्ते सुधासमुद्रमध्य-स्थिततया ध्येये रत्नमयेऽन्तरीपे ।

रत्नधेनु स्त्री रत्नकल्पिता धेनुः । महादानार्थं कल्पितायां रत्ननिर्मितायां धेन्वाम् । मत्स्यपु० २८७अ० दृश्यम् ।

रत्नपारायण न० रत्नानां पारायणं साकल्येन स्थानम् । सर्वरत्नाधारे "रत्नपारायणं नाम्ना कथा" भट्टिः ।

रत्नमुख्य न० रत्नेषु मुख्यम् । हीरके अमरः ।

रत्नवती स्त्री रत्नानि सन्त्यस्याः मतुप् मस्य वः । १पृथिव्याम् शब्दर० । २रत्नयुक्ते त्रि० ।

रत्नसानु पु० रत्नानि सानावस्य । सुमेरुपर्वते अमरः ।

रत्नसू स्त्री रत्नानि सूते सू-क्विप् । पृथिव्याम् हेमच० ।

रत्नाकर पु० ६त० । १समुद्रे अमरः । रत्नोत्पत्तिस्थाने २मणिखनौ च ।

रत्नाचल पु० रत्ननिर्मितः अचलः । दानार्थं कल्पिते रत्नमि-र्मिते पर्वते धान्यशैलशब्दे २८८१पृ०दृश्यम् । [भूषणभेदे ।

रत्नाभरण न० रत्नघटितमाभरणम् शाक०त० । (जड़ाओ)

रत्नावली स्त्री ६त० । १रत्नसमूहे तद्घटितहारे २वत्स-राजपत्नीभेदे च रत्नावलीमधिकृत्य कृतः ग्रन्थोऽप्य आख्यायिकायां तस्य कुक् । श्रीहर्षकृते चतुरङ्कात्मके ४नाटिकाभेदे । [स्त्रीत्वे वा ङीप् ।

रत्नि पुंस्त्री० रम-कत्निच् । बद्धमुष्टिहस्तपरिमाणे अमरः ।

रथ पु० रम्यतेऽनेन अत्र वा रम-क्यथन् । १स्वनामख्याते यानभेदे अमरः । २देहे च "आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव च" इति गीता । अत्र रूपकमित्यन्ये ३पादे ४चेतनवृक्षे विश्वः ५तिनिशवृक्षे राजनि० । यानरूपरथभेदादिकं हेमच० उक्तं यथा

"युद्धार्थे चक्रवद्याने शताङ्गः स्यन्दनो रथः । संक्री-ड़ार्थः पुष्परथो देवार्थस्तु, मरुद्रथः । योग्योरथो वैन-यिकोऽध्वरथः परिचातिकः । कर्णीरथः प्रवहणं डयनं रथगर्भकः । अनस्तु शकटोऽथ स्याद्गन्त्री कम्बलि वाह्यसम् । अथ काम्बलवास्त्राद्यास्तैस्तैः परिवृते रथे । स पाण्डुकम्बली यः स्यात् संवीतः पाण्डु-कम्बलैः । स तु हैपो वैयाघ्रश्च हतो यो दीपिचर्मणा । ज्योतिर्विदाभरणे तत्करणमादि उक्तं यथा "शोल-मैत्रलघुलिप्तुकभेषु स्यन्दनाखिलविधानमथाहुः । सैन-वद्युषु वलाम्बुतपःस्थैः साधुराशिगति साधुभिरङ्गे । रथचक्रभागमाह "उष्णदृष्णिकरकर्णयुगाशाद्वेयमस्तवलयं वलयस्य । सप्तभागनिचितभ्रमसमादादिमध्यमनसो नव-भागम् । अग्रभे भवति वह्निरिन्दः कूबरोडुनि जयोऽथ रथाङ्गे । सन्धिभेऽर्थकृतिरन्तरसन्धौ भीति-रिष्टमनसो नतु गर्भे । अथ रथकृत्यमुहूर्त्तं "पुष्ये पुनर्वसुश्रवणाश्वरुद्राधारेवतीहये । त्रयणादितिभे हस्त-त्रितये रोहिणीमृगे । सार्के सौम्यदिने सौम्यविलग्ने रथकर्म कृत्" । [अमरः

रथकट्या स्त्री रथानां समूहः रथ+कट्यच् । रथसमूहे

रथक(का)र पु० रथं करोति कृ-अच्-अण् वा । १रथ-निर्माणकारके (छतधार) २वर्णसङ्करभेदे करणात् माहिष्याज्जाते पुंस्त्री० । [अमरः ।

रथकुटुम्बिन् पु० रथस्य कुटुम्बीव पालकत्वात् । सारथौ

रथगर्भक पु० रथस्य गर्भमिव इवार्थे कन् । १कर्णीरथे २स्वल्पवाह्ययाने (पालकी) हेमच० ।

रथगुप्ति स्त्री रथस्य गुप्तिः शस्त्रवारणार्थं रक्षा उपचारात् तत्स्थानम् । रथस्य शस्त्रवारणार्थे गुप्तस्थाने अमरः ।

रथचरण पु० रथस्य चरण इव गतिहेतुत्वात् । १रथचक्रे तन्नामनामके २चक्रवाकविहगे पुंस्त्री० शब्दर० स्त्रियां ङीप् । रथपादादयोऽप्यत्र । [हस्ते अमरः ।

रथट्टु पु० रथनिर्माणाय ट्टुः रथनामको वा ट्टुः । तिनिश-

रथन्तर त्रि० रथेन तरति तृ-खच् तुम् च । १रथनेतरि । "अभित्वा शूर" इत्यस्यामृचि गीते २सामभेदे न० । "ऋग्रादिविशेषानुपूर्वीमात्रस्वरूपे ऋगन्तरव्यतिरिक्तं यत् सामम् तद्रथन्तरम्" सामार्चिकभाष्यम् । "वामदेव्यं बृहत् साम ज्येष्ठसाम रथन्तरम्" इत्युपक्रमे "पश्चिमे द्वार-पाले तु पठेतां सामगाविति" वि० पा० ।

रथयात्रा स्त्री रथेन यात्रा । आषाढ़शुक्लद्वितीयायां जग-